SCRIEREA - URMĂ ŞI DIFERENȚĂ (SPAȚIUL LITERATURII MODERNE CA SPAȚIU AL REGRESIUNII SPRE SCRIEREA ORIGINARĂ)

Loredana STOICA
Universitatea „Petrol-Gaze" din Ploieşti, România

Abstract

The attempt to establish the nature of literary sign in the actual context with reference to the status of literature in modern society needs a foray into the evolution of word as a mythical element. Such a foray wants to establish the motives and the phenomena that give the trajectory of word as a linguistic sign dedicated to communication in interhuman relations towards the word as a literary symbolic sign of mythical 'unbalanced' nature. We assert these through Jacques Derrida's theories on trace and difference and F. de Saussure's spatial features of language.

F. de Saussure şi continuatorii lui au reliefat caracteristica spațială a limbajului, care devine evidentă şi este activată prin utilizarea textului scris. Acesta se constituie într-un univers închis, care, în limitele lui, permite limbajului să îşi manifeste caracterele simbolice şi capacitățile autogeneratoare. Textul reprezintă evidența materială, tangibilă, care acordă limbajuilui ocazia de a-şi desfăşura şi extinde ramificațiile interminabile, invizibile. Scriitura, ca fenomen înscris unei activități utilitare, practice, codificata şi normativă conferă limbajului libertatea şi posibilitatea de a se instaura ca univers principal pe care spațiul lingvistic secundar al textului încearcă să îl capteze şi să îl reconstruiască, să îi redea caracterele metaforice inițiale, prin deviere şi abatere de la normă. Textul concentrează eforturile de a surprinde esența limbajului şi motivația semnului. Această motivație se justifică prin prezumția acordată semnului şi enunțului cotidian de a căpăta atributele literarității, cu condiția de a fi încadrat într-o stare particulară care să îl izoleze de vorbirea cotidiană, utilitară.

În accepțiunea lui Jacques Derrida, lingvistica subminează şi exilează scrierea până la a o elimina. Scriitura surprinde indeterminarea semnului, esența de a ilustra şi de a afişa aparența ce caracterizează realitatea. Întrucât limbajul este marcat de pecetea aparenței din care îşi extrage esența, lingvistica operează neutralizarea opoziției dintre aparență şi esență.

BDD-A23819 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:03:20 UTC)

Scrierea se încadrează ea însăşi într-un cămp al devenirii istorice, prin surprinderea şi studierea mecanismelor care guvernează procesele gândirii imaginative şi conceptuale, direcționarea practicilor de captare şi de ilustrare a fenomenului creativ într-un cadru de spațialitate la nivelul textului, care să abolească principiul istoricității inițiale. Plecând de la o istorie a ideilor, a imaginilor, a sentimentelor, limbajul scrierii literare instituie un cadru particular de spațialitate textuală, capabilă să submineze limitele istoriei şi ale memoriei, ale semnificației practice, tocmai prin surprinderea indeterminării care le caracterizează. Astfel, ştiința scrierii s-ar putea întemeia pe o istorie a „*posibilității istoriei*".

Urmărind traseul saussurian al disocierii vorbirii de scriere, observăm funcția limitativă a scrierii în raport cu alte modalități de cunoaştere şi manifestare evenimențială prin limbaj şi caracterul derivat în urma reprezentării reflectorizante a semnificației inițiale şi directe a vorbirii, ca semnificant prim a cărui amprentă este proiectată asupra semnificantului scris deviat şi secundar. De aceea, scriitura nu se poate constitui într-un sistem structurat şi legitim, ci într-un cadru de ilustrare ideală si de modelare alternativă a spațiului funcțional fonologic. Analogon si evidență vizibilă materială ale cuvântului vorbit, scrierea poartă amprenta modelului inițial din care se justifică în calitate de exponent exterior al limbajului: „*Gândirea este limbaj şi este gândită într-un element analog sunetului, nu luminii*."[1] Pe temeiul acestor considerații, lingvistica modernă reabilitează scrierea, ca proces complex si relevant al evidențierii, traducerii şi vizualizării cuvântului, revizuire şi reinterpretare a accepțiunilor tradiționale cunoscute de acest termen. Scrierea se instaurează numai în momentul în care îşi subordonează un sistem de semne particulare, autonome, decupate din planul simbolurilor figurative ale unei evidențe naturale reprezentate, care prin proiectare la nivelul semnului scris i-ar suprima acestuia caracterul semnificant. Grafismul se justifică în măsura în care semnele sale codifică un univers autonom, autosuficient, capabil să reconstituie fluxul gândirii şi fenomenele imaginative creatoare, în manieră proprie. Izolată de sistemul intern al cuvântului, scrierea se raportează permanent la acesta, prin interpretare figurată secundară. Scrierea devine astfel un instrument subversiv, primejdios pentru echilibrul şi unitatea ipotetică ale universului vorbirii pe care îl prelucrează, îl distorsionează şi îl întoarce împotriva lui însuşi, conştientizându-i propria imperfecțiune şi imposibilitatea funcționării singulare; avem de-a face cu „irupția exteriorității în interioritate" sau, în alte cuvinte, cu disocierea sufletului şi a trupului şi cu inversiunea raporturilor stabilite de ele: scrierea, cuvântul grafic, litera reprezintă evidența palpabilă, concretă a materialității, substanță şi corporalitate, exterioare spiritului şi verbului, un fel de haină decorativă, artificiu ornamental care să acopere si să complinească insuficiența interiorului. Dar, aspectul exterior se reclamă din cel interior de care este condiționat si pe care îl demolează pentru a pune bazele construirii

[1] Jacques Derrida, Scriitura şi diferența, trad. de Bogdan Ghiu şi Dumitru Țepeneag, editura Univers, Buc, 1998, p145

BDD-A23819 © 2005 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:03:20 UTC)

propriilor edificii, astfel că reciprocitatea sensurilor activate de cele două zone de semnificație este evidentă. Textul scris uzează de propriile mijloace si tehnici de redare şi nuanțare a fluxului exprimării, înscrise într-un inventar de resurse interne aservite scopului de prelucrare şi adaptare formală a rostiri. Corporalitatea cuvântului scris si a textului încapsulează imaterialitatea, aspațialitatea si autonomia logosului mitic, primar, energiile latente depozitate de acesta şi posibilitățile ipotetice, dar asumate de a deschide noi orizonturi imaginative si comunicative.

Semnul scris operează descentralizarea şi desacralizarea cuvântului de natură mitică, a logosului începuturilor, pe care îl perverteşte prin denaturarea sensului său primar şi a atributelor inocenței şi ale autonomiei, dincolo de plasarea spațială si temporală: „*Dacă prezentul viu, formă absolută a deschiderii timpului către celălalt în sine, constitue forma absolută a vieții egologice şi dacă egoitatea constitue forma absolută a experienței, atunci prezentul, prezența prezentului şi prezentul prezenței sunt, originar şi pentru totdeauna, violență. Prezentul viu este în chip originar muncit de moarte. Prezența ca violență constituie sensul finitudinii, sensul sensului ca istorie*."[2]

Artele, implicit literatura, alimentează si susțin manifestările subversive şi reacționare de fragmentare a unității inițiale a logosului; experiența estetică îşi justifică însă existența şi statutul privilegiat datorită sensului său de a instaura un univers material care surprinde si reconstituie esența ideală, natura mitică a universului primar al ființării, inclusiv al cuvântului. Speculând capacitatea si disponibilitățile de a ilustra şi de a reconstrui cadrele existenței originare, literatura îşi revendică pretențiile de a fi recunoscută ca o a doua natură existențială.

Sensul în care acționează cuvântul scris pentru a-şi impune autoritatea si supremația asupra oralității se înscrie într-un demers patologic analog dominației tiranice a corpului asupra sufletului, văzută de F. de Saussure ca o „*pervertire morală*".

Faptul că unitatea presupusă a logosului poate fi descentralizată, presupunerile cărora lasă loc incapacitatea vorbirii de a funcționa ca unic principiu de structurare a comunicării şi de exprimare a raporturilor interumane conştientizează cuvântului propria sa insuficiență. Progresul şi decadența se confruntă si se recunosc în configurația textuală.

Constituirea unui sistem codificat de semne grafice care să redea prin corp formal impresia imagistică şi mentală face ca vizibilitatea să fie definită drept caracteristica esențială a scrierii. Scrierea devine auxiliarul material formal şi tehnica de traducere a limbii vorbite. In cadrul unei limbi naturale se instituie un sistem grafic de coduri si simboluri care să o traducă şi să o reprezinte la nivelul scrierii prin tehnici şi semne auxiliare menite să delimiteze opoziția între

[2] Ibid, p189

BDD-A23819 © 2005 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:03:20 UTC)

semnificant şi semnificat. Sensul este raportat si redus la semn; acesta este capabil să opereze fuziunea sunetului şi a sensului, fiind ultima treaptă posibilă a interiorității față de care își reclamă deja independența. Vorbirea este caracterizată nu atât de notele expresivității, cât de sensul indicativ pe care îl încorporează.

Limbajul este sursă de obiectivitate, care exclude subiectul individual şi posibilitatea acestuia de a construi sens. Limbajul devine analogon şi imagine reflectorizată a realității; realitatea lingvistică va fi şi ea, prin urmare, o imagine proiectată a realității.

Urmând modelul saussurian de fixare a noțiunii de semn, Jacques Derrida aduce în discuție noțiunea de „urmă" instituită în planul grafiei. Întocmai ca semnul saussurian arbitrar, urma rupe legătura naturală cu semnificatul, fiind nemotivată. Anterioară ființării, urma închide în sine posibilitatea includerii întregului cadru al existenței şi ființării, determinat de matafizica clasică pe care lingvistica o expulzează: "*Ce e, aşadar, această întâlnire cu absolut-altul? Nici reprezentare, nici limitare, nici relație conceptuală cu acelaşi. Eul şi celălalt nu se lasă dominați, nu se lasă totalizați de un concept de relație. Şi aceasta în primul rând deoarece conceptul (materie a limbajului), întotdeauna dat celuilalt,nu poate să se închidă asupra celuilalt, nu poate să-l cuprindă (le comprendre). Dimensiunea dativă sau vocativă fiind cea care deschide direcția originară a limbajului, ea nu ar putea să se lase, fără violență, cuprinsă şi modificată în dimensiunea acuzativă sau atributivă a obiectului. Limbajul nu poate, aşadar, să-şi totalizeze propria posibilitate şi să cuprindă în sine propria-i origine sau propriu-i țel.*

Nu avem, la drept vorbind, a ne întreba ce este această întâlnire. Ea este întâlnirea, singura ieşire, unica aventură în afara sinelui, spre imprevizibil – altul."[3]

Urma închide întreaga istorie a devenirii sale nemotivate, procesul continuuu de direcționare a simbolului înspre semn. Ea atestă prezența originii primare, mitice si procesul de structurare a diferenței anterioare oricărui conținut. Diferența condiționează şi conduce spre instaurarea formei. Diferența se reclamă din urma care stă la baza apariției şi dezvoltării semnificației. Arhi-scrierea, nediferențiată, lasă loc apariției diferenței si implicării permanente a fenomenelor de structurare a vorbirii, a grafiei, a exteriorității în interioritate.

Analog semnului saussurian este simbolul care ocupă loc central în terminologia lui Peirce; schema devenirii nemotivate a simbolului porneşte de la conceptele implicate de ideile închise în simbolurile mentale ale gândirii umane, acestea din urmă devenind semne. Acest raționament stă la baza identificării logicii cu semiotica.

[3] Ibid, p139

BDD-A23819 © 2005 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:03:20 UTC)

Relaţiile de continuitate si caracterul neîntrerupt al semnelor le conferă semnificaţie. Lucrurile însele sunt semne înzestrate cu semnificaţie prin prezenţă şi manifestare continuă sustrase ipotezei şi hazardului. Deoarece realitatea şi gândirea se raportează numai la semne, semnificatul nu mai este indispensabil, el poate fi eliminat. Cuvântul scris este resimţit ca absenţă.

Ştiinţa care înglobează referirile la caracterul arbitrar al semnului, la nemotivarea urmei este gramatologia, spaţiul cel mai larg care permite luarea în discuţie a modului de apariţie şi de structurare iniţială a scrierii anterioare vorbirii. Pe aceste criterii, F. de Saussure consideră potrivită înlocuirea semiologiei cu gramatologia şi încadrarea ei ca parte componentă a lingvisticii.

Limba nu mai este privită doar ca modalitate, tehnică, traducere şi reprezentare scrisă, ci, de asemenea, ca un compartiment al scrierii. Întrucât limba presupune un sistem de semne care închid în sine idei, Saussure consideră justificată compararea limbii cu scrierea. Anterior fixării sale printr-o grafie sau notaţie figurată, printr-o marcă de reprezentare, semnul lingvistic se reclamă dintr-o scriere originară, fenomen care îl valorizează lingvistic prin diferenţă. Semnul lingvistic este independent de caracterul fonic atribuit limbii, pentru care nu este decât o materie secundară utilizată în transportarea enunţului vorbit. Astfel, fonologia este parte componentă şi ramură a ştiinţei limbii, deci limba serveşte ca fond principal din care se desprinde ulterior vorbirea.

Demersuri teoretice care comentează decupajul operat între substanţa fonică a expresiei si formă, considerat nelegitim şi nejustificat, vin din partea lui Jakobson si Halle, care consideră exilarea substanţei sonore drept o acţiune „ impracticabilă " şi „ inadmisibilă de drept ". Se aduc drept argumente caracterul secundar al scrierii faţă de vorbire, al cărei auxiliar şi subaltern este, şi insuficienţa reprezentării grafice, inapte să traducă fidel caracterele care stau la baza sistemului fonematic si, ca atare, inadecvarea corpusului grafematic.

Luis Hjelmslev aduce în discuţie două niveluri ale realităţii, implicate în construirea semnului lingvistic: conţinut (substanţă si formă) şi expresie (formă si substanţă). Forma conţinutului si forma expresiei participă la constituirea semnului. Raportul dintre conţinut si formă implică o legătură funcţională biunivocă (formei îi corespunde un conţinut care nu se poate manifesta liber de o formă; forma încetează să mai fie un element exterior si devine formă internă, cosubstanţială cu conţinutul ce nu poate exista fără ea). Fidelitatea în redarea conţinutului este infinit mai mare decât cea intervenită în redarea formei.

Dacă analizăm opera literară ca fapt de limbaj pe temeiul diferenţierilor operate de structuralismul saussurian, observăm că distincţia dintre limbă şi vorbire conduce prin asumarea individualismului actului creator la considerarea literaturii ca fenomen de vorbire; caracterul nemotivat si arbitrar al semnului lingvistic apare în actele de limbaj cotidiene, pe câtă vreme semnul

BDD-A23819 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:03:20 UTC)

literar tinde spre motivare prin limbaj figurat; decupajul între axa sincroniei şi cea a diacroniei direcţionează poetica si semiotica literară spre o abordare sincronică, întrucât caracterul lor imanentist le sustrage raportării la dimensiunea temporalităţii.

Semiotica literară priveşte opera literară ca organizare specifică a limbajului, ca tip particular de limbaj care poate fi descris în termenii unei teorii generale a semnelor. Arta presupune actualizarea unor limbaje specifice care o diferenţiază de alte sisteme de semne. Limbajul implică un sistem de semne codificate în lanţul comunicării, în virtutea regulilor de selecţie şi combinare. Pe aceste criterii se pot întemeia limbile naturale, limbajele artistice, mitul, religia, etc.

Întrucât experienţa estetică este marcată de eforturi de stilizare si rafinare a materialului brut, de prelucrare formală, de şlefuire imaginativă a contururilor conceptuale dure, iar limbajul metaforic presupune deviere de la traseul de semnificaţie a cuvântului obişnuit, abatere şi deformare, universul poetic este unul secundar şi distorsionat, proiecţie imperfectă a realităţii primare; ca urmare, avem de-a face cu reversul sensului iniţial, cu inversiunea valorilor şi cu aspectele contradictorii, opozitive ale semnului lingvistic mitic, plasat într-un cadru ornamentat cu bună ştiinţă prin artificiile şi accesoriile lingvistice care conduc prin desacralizare la subiectivizare şi încărcătură metaforică obligatorie. Corelaţia dintre limbă si experienţa umană este inevitabilă, căci cuvântul -el însuşi natură mitică- este considerat ca unicul element şi mod de cunoaştere adevărată, limba -deci şi cea literară- devenind puntea de legătură între realitatea exterioară şi interioritatea conştiinţei.

Bibliografie

Derrida, Jacques, *Scriitura şi diferenţa*, traducere de Bogdan Ghiu şi Dumitru Ţepeneag, Univers Buc, 1998,

Derrida, Jacques, *Despre ospitalitate*, traducere de Mihai Ungurean, Polirom, 1999

Peirce, Charles S, *Fragmente semiotice*, în Semnificaţie şi acţiune, traducere de Delia Marga, Humanitas, Buc, 1990

BDD-A23819 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:03:20 UTC)